

LÄRARHANDLEDNING

En annan historia Fotografi ur Moderna Museets samling 2011

Handledningen
riktar sig i första hand till
lärare i åk 7–9 och
gymnasiet

Hiroshi Sugimoto, *Gula havet, Cheju 1992, 1992* © Hiroshi Sugimoto

INLEDNING

Under 2001 och fram till februari 2012 fokuserar Moderna Museet på fotografi. Det innebär att vi presenterar delar av vår stora samling av fotografi från mitten av 1800-talet och fram till idag i de rum där man normalt möter exempelvis måleri och skulptur. Den första delen av presentationen kallar vi för *En annan historia: I kamerans våld (1970–2010)*. Del två heter *En annan historia: Se världen! (1920–1980)*, och del tre för oss tillbaka till fotografins barndom och tidiga år i *En annan historia: Skrivet i ljus (1840–1930)*.

Moderna Museets samling av fotografi är en av Europas främsta. Många av de mest kända namnen i fotografins historia finns representerade och sammanlagt rör det sig om över 100 000 fotografier.

Våra lärarhandledningar formuleras alltid med grundskolans och gymnasieskolans läroplaner i åtanke. Där står bland annat att skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse, att varje elev ska få utveckla sina möjligheter att kommunicera genom att samtala, läsa och skriva och att skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Skolan ska ge överblick och sammanhang och stimulera elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt uppmuntra dem att pröva egna idéer och lösa problem. Både de intellektuella och de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna ska uppmärksammas i skolarbetet.

I lärarhandledningen finns frågor och uppgifter som bland annat berör ämnena bild, svenska, historia, filosofi och samhällskunskap.

Varje rum i *En annan historia* ägnas ett särskilt tema eller ett enskilt konstnärskap. Lärarhandledningen följer hängningen rum för rum, och till varje avsnitt hör diskussionsfrågor eller uppgifter att arbeta vidare med på museet eller i klassrummet.

Fotografi betyder "ljusskrift". Den första fotografiska bilden togs redan på 1820-talet av J. N. Nièpce. Det tidigaste färgfotografiet skapades runt 1860 och den första digitalkameran lanserades 1990.

"Det handlar om att visa museets samling från ett annat perspektiv, men också om att teckna en annorlunda konsthistoria, inte en som är mer sann, men helt enkelt ett annat perspektiv." Daniel Birnbaum, överintendent på Moderna Museet.

Text och produktion: Ylva Hillström

Texten är delvis baserad på foldrarna som hör till *En annan historia*, skrivna av Lena Essling, Iris Müller-Westermann, John Peter Nilsson, Magnus af Petersens, Anna Tellgren och Cecilia Widenheim.

Mejla gärna synpunkter till y.hillstrom@modernamuseet.se

TRIVSELREGLER FÖR SKOLOR NÄR DE BESÖKER MUSEET

**VÄLKOMNA TILL MODERNA MUSEET! FÖR ATT BESÖKET SKA BLI SÅ
BRA SOM MÖJLIGT, TÄNK PÅ FÖLJANDE:**

ANSVAR FÖR GRUPPEN

Läraren ansvarar för klassen under besöket i museet. Vi rekommenderar att elevgrupper t o m högstadiet går tillsammans med lärare.

LÅSBARA SKÅP

Kläder och väskor kan förvaras i de låsbara skåpen som finns bakom Butiken. För att kunna låsa skåpen behövs en femkrona, som sedan kommer i retur.

SKOLMATERIAL

Använd gärna Moderna Museets lärarhandledningar (ladda gärna ner från modernamuseet.se) eller fråga museivårdarna om vägledning. Det finns skrivplattor att låna. Använd inte väggar eller skulptursocklar som skrivunderlag eftersom det blir märken. Använd endast blyertspennor i utställningssalarna om eleverna behöver teckna eller anteckna.

VAR FÖRSIKTIG I SALARNA

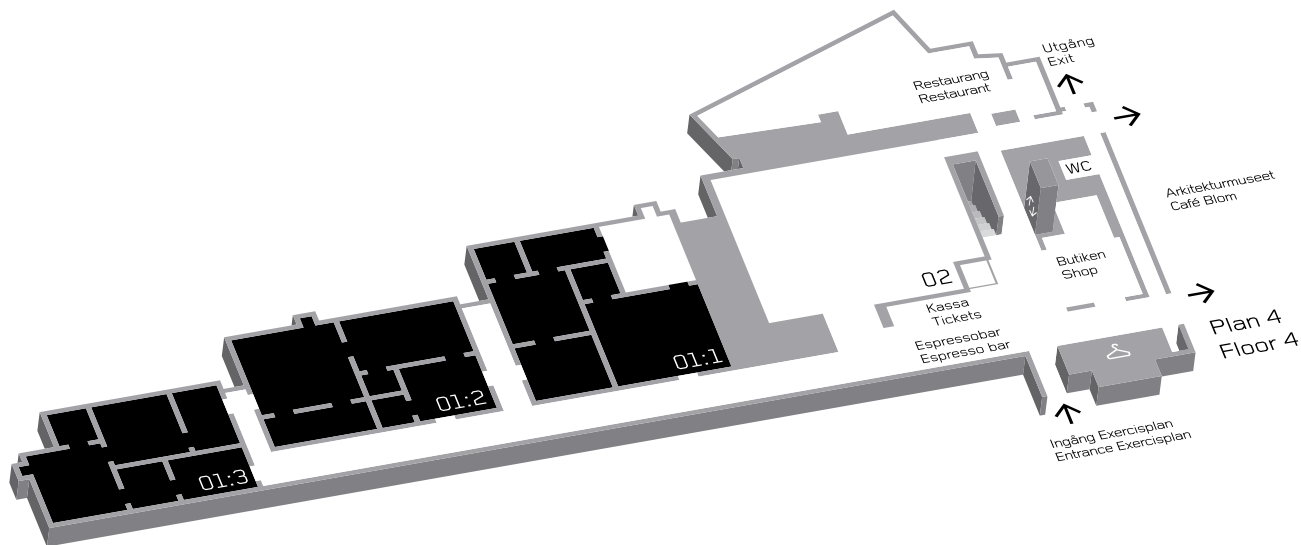
Eftersom det är lätt att stöta till konstverk i salarna ska ryggsäckar, större väskor, paraplyer etc. lämnas i garderoben eller i förvaringsboxarna. För att inte riskera spill på konstverk får man inte dricka eller äta i salarna eller i korridoren utanför. Rör er lugnt i salarna. Visa hänsyn till pågående visningar. Grupper under ledning av Moderna Museets personal har företräde i utställningssalarna. Använd gärna de hopfällbara svarta pallarna som finns i museet men bär dem försiktigt så konsten omkring inte skadas. Kom ihåg att sätta tillbaka pallarna på ställningen.

VARFÖR FÅR MAN INTE RÖRA KONSTEN?

Det är inte tillåtet att röra vid konstverken. Att försiktigt ta på något verk innebär stora skador genom att saltet och fettets på fingrarna alltid orsakar märken på alla material. Museets uppdrag är att bevara konstverken för kommande generationer av museibesökare.

VAR KAN VI ÄTA MATSÄCK?

Matsäcksplats finns vid entrén på sjösidan (plan 1). Kom ihåg att lämna platsen i gott skick. Ingen förtäring i salarna.

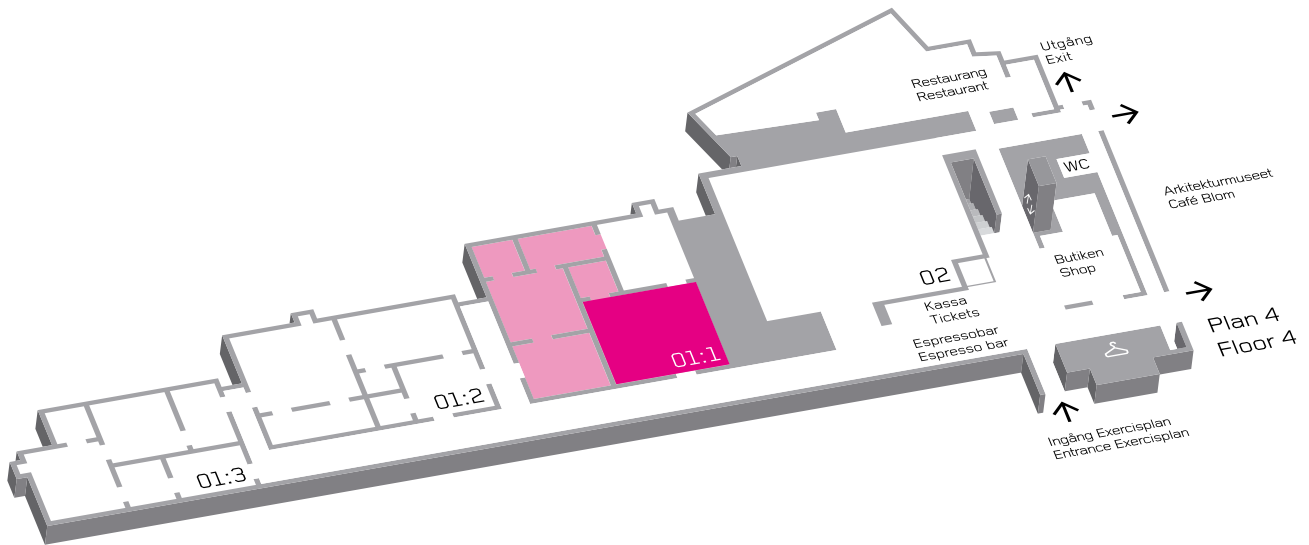
FOTOGRAFERING

Det är tillåtet att filma och fotografera (utan blix och utan stativ) i utställningssalarna. Upprepade blixtar är inte bra ur bevarandesynpunkt och är allmänt störande för andra besökare. Stativ är ett riskmoment vad gäller hanteringen.

MUSEIVÄRDAR

Under ert besök på Moderna Museet kommer ni att träffa museivärdar i informationsdisken eller i utställningarna. Vänd er gärna till dem om ni har frågor om konstverk, utställningar, program eller vill lämna tips och synpunkter.

EN ANNAN HISTORIA: I KAMERANS VÅLD (1970–2010)

En annan historia: I kamerans våld (1970–2010)

På 1970-talet ifrågasätter allt fler fotografiets sanningsvärde. Kameran används för att undersöka rollspelets och iscensättningens möjligheter. Genom att skapa bilder som är manipulerade men utger sig för att vara sanna uppmanar konstnärerna betraktarna att vara kritiskt vaksamma på hur bilder används.

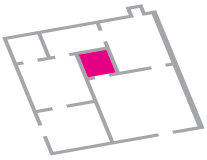
Traditionella fotografier som Robert Mapplethorpe (1946–1989) återknyter till klassiska skönhetsideal för att ifrågasätta och rasera fördomar gentemot homosexuella. Andra experimenterar med digitala ingrepp och skapar nya verkligheter av redan existerande världar.

I Cindy Sherman (född 1954) serie *Untitled Film Stills* möter vi kvinnor som ofta förefaller vagt bekanta. De ser ut som skådespelerskor i någon Hollywoodfilm. Men det rör sig varken om dokumentära bilder från en filminspelning eller om stillbilder från någon faktisk film. Sedan slutet av 1970-talet har Sherman i sina fotografier undersökt hur en specifik identitet är sammansatt. Hon har utgått från de stereotypa kvinnoroller som finns i filmens värld och har använt sig själv som modell i varenda bild.

Iscensätt! Iscensätt något av fotografierna som ni möter på Moderna Museet och fotografera av scenen. Jämför originalet med er egen version. Hur förändras betydelsen av bilden i den nya tappningen? Fördjupa uppgiften genom att göra en övning i kreativt skrivande. Låt eleverna – ensamma eller i grupp – författa ett manus till en historia där den utvalda scenen ingår.

Cindy Sherman, *Untitled Film Still #22*, 1978
© Cindy Sherman

Duane Michals, *Det var den lyckligaste timmen av den lyckligaste dagen i hela hennes liv*, 1978
© Duane Michals

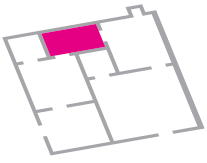
Duane Michals

Duane Michals (född 1932) bilder utgår ofta från litterära förlagor. De är berättande på samma sätt som bildmanus till filmer. Michals lägger text till bilderna, text som antingen förstärker motiven eller har motsatt effekt. Ofta antyder han genom dubbel exponeringar och skuggspel en närvaro av något som ligger utanför bilden, ibland rent av en andlig dimension. Michals reflekterar i sina bildberättelser över existentiella teman som död, sexualitet och drömmar.

Till ett av Michals fotografier i Moderna Museets samling hör följande text:

“It was the happiest hour of the happiest day of her entire life. And it passed so quickly without her knowing it. Years to come, she would still be filled with the joy of that afternoon’s memory, long after she had forgotten what it was that had made her so happy.”

Diskutera! Översätt texten tillsammans med eleverna så att alla förstår ordens innebörd. Diskutera om texten förstärker eller förtar det som själva bilden berättar. Vad händer med vår upplevelse av fotografiet? Säger oss bilden något om ifall kvinnan var lycklig på riktigt? Vem är det som uttalar sig om hennes känslor?

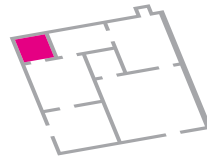
Eva Klasson, Titel saknas,
ur serien *Le troisième angle*, 1976
© Eva Klasson

Eva Klasson

Eva Klasson (född 1947) gjorde en kort och uppmärksam karriär i Paris i mitten av 1970-talet med en serie intima närbilder av sin egen kropp. Titeln på serien var *Le troisième angle*, vilket betyder ”den tredje vinkeln”. Det anspelar på de tre nivåer eller tillstånd som hon ville uttrycka genom bilderna. Den första nivån var den fysiska, den andra den mentala/psykiska och den tredje var kameraögat.

Under fotografierna är ett rispapper monterat. Klasson har skrivit några ord på varje papper, omväxlande på franska och svenska. Serien gjordes som en så kallad *artist's book*, och i boken låg rispapperen som genomskinliga sidor över fotografierna. När man jämför ordens placering på papperet med fotografiets komposition kan man se att de hör ihop.

Diskutera! Titta på bilderna och försök att lista ut vilken del av kroppen som avbildas. Diskutera hur ni uppfattar dem. Är det vackra bilder, sensuella eller motbjudande? Varför? Försök att föreställa er att fotografierna skulle ha tagits mycket längre bort från kroppen. Hur hade det påverkat bilderna? Hur skulle upplevelsen påverkas om det istället var en manlig fotograf som fotograferat en kvinnlig modell?

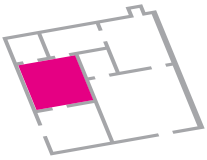

Hiroshi Sugimoto, *Gula havet, Cheju* 1992, 1992
© Hiroshi Sugimoto

Hiroshi Sugimoto

I horisonten möter havet himlen. Så ser det ut nu och så har det alltid sett ut. Den japanske fotografen Hiroshi Sugimoto (född 1948) vill i sina *seascapes* fånga en vy så som den kan ha tittat sig för den allra första människan, när tiden var ny. Kameraslutaren har stått öppen länge, och sekunderna som förflutit finns lagrade i bilden. Hans bilder omsluter tid på flera olika nivåer.

Fotografera! Låt eleverna leta upp platser i sin närmiljö som de upplever som ursprungliga och fotografera av dem. Titta på bilderna tillsammans i klassrummet och samtala om platserna, vad som kan ha förändrats över tid, hur det kan ha sett ut där för hundra år sen, eller i tidernas begynnelse. Finns det några tidsmarkörer i bilderna? Utvidga uppgiften genom att låta dem söka information på bibliotek och på nätet om hur platsen har förändrats. Läns museernas eller Riksantikvarieämbetets webbsidor kan kanske ge ledtrådar.

Candida Höfer, *Louvren i Paris X 2005 – karyatidsalen*, 2005
© Candida Höfer/BUS 2011

Landskapsbilder

Fotografiet har ända sedan sin upptäckt använts för att dokumentera, inventera, kategorisera och klassificera. I slutet av 1960-talet växte en ironisk självmedvetenhet fram bland fotografer och konstnärer.

Landskapsfotografiet blev ett fält där fotohistoriska förebilder korsades med den samtida konceptkonsten, där idéer snarare än estetiska uttryck är centrala.

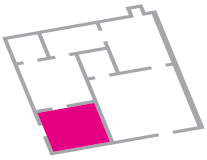
New Topographics: Photographs of a Man-altered Landscape var titeln på en utställning som först visades 1975 på det berömda fotomuseet George Eastman House i Rochester i USA. Utställningen blev omtalad och många frågade sig varför fotograferna valde att skildra så vardagliga och tråkiga omgivningar. Fotografierna var osentimentala redovisningar av det land man såg omkring sig, utan dramatik eller sublim skönhet. Idag ser många såväl politiska dimensioner som estetiska kvaliteter i dessa fotografier.

Utställningen har kommit att betraktas som en vändpunkt då många fotografer identifierade sig som konstnärer och blev accepterade som sådana utanför de specialiserade fotokretsarna. I utställningen ingick Bernd och Hilla Becher, som redan var etablerade som konceptuella konstnärer. De var viktiga även som lärare vid Konsthögskolan i Düsseldorf där

elever som Andreas Gursky, Candida Höfer och Thomas Ruff kom att bli berömda som fotograferande konstnärer.

Diskutera! Candida Höfer (född 1944) arbetar i storformat till skillnad från sina lärare, makarna Becher. Höfer fotograferar ofta interiörer från offentliga platser som museer eller bibliotek. Varenda detalj har en otrolig skärpa. Men vad händer egentligen med en plats som är gjord för mänskliga möten när den är tömd på mänsklig närvaro? Är ett museum ett museum även om ingen någonsin besöker det?

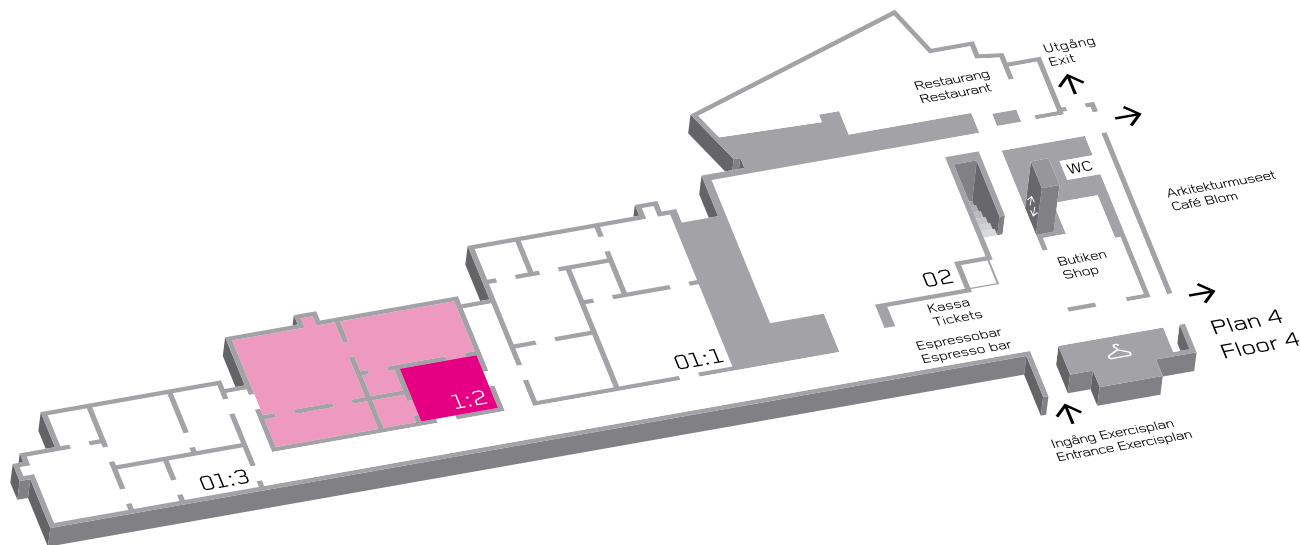
Abstraktion

Under hela fotohistorien har det abstrakta formspråket använts för att skapa ett grafiskt och konstnärligt uttryck. Fotogram är bilder av föremål som arrangerats direkt på ett ljuskänsligt material – utan kamera. Resultaten blir siluettliknande kompositioner som visar föremålen i vitt mot svart bakgrund. Metoden är lika gammal som fotografin själv, men har glömts bort och återupptäckts med jämna mellanrum. Exempelvis nyupptäckte Man Ray fotogrammet i början av 1920-talet och kallade då sina bilder för ”rayogram”.

Från 1970-talet och fram till idag har fotografer och konstnärer fortsatt dialogen med fotohistorien och skapat i det närmaste abstrakta fotografier. Färgabstraktioner och extrema närbilder är några metoder som har använts. Ett exempel är Annica Karlsson Rixons verk *truckers* (1994–99) där hon sorterat hundratals bilder av långtradarchaufförer efter färg. I en första anblick är det den stora mängden som ger effekt, men går man närmare handlar verket om identitet, sexualitet och representation.

Arrangera! Fråga eleverna om de har några samlingar därhemma. Det kan handla om snäckor, gamla fotbollsbilder eller pokémonkort, nagellack eller frimärken... Kan dessa samlingar i så fall arrangeras enligt någon viss logik, exempelvis efter färg, form eller innehåll? Om möjligt, be eleverna ta med samlingarna till klassrummet och fotografera av arrangemangen. Bli de enskilda beståndsdelarna tydligare av att vara i en samling, eller blir de bara mer eller mindre osynliga delar av en större helhet? Förändras innebörden hos samlingen av hur den arrangeras? Samtala också om vad samlingen kan säga om samlaren. Lek med tanken att komma från en helt annan värld, och försöka analysera vad de samlade föremålen kan betyda på olika nivåer.

EN ANNAN HISTORIA: SE VÄRLDEN! (1920–1980)

En annan historia: Se världen! (1920–1980)

Genom hela fotohistorien har fotografer valt att under långa perioder gå in i andra människors världar och livserfarenheter. Men för att kunna göra det och samtidigt försörja sig har många fotografer arbetat parallellt med de egna projekten och med olika typer av kommersiella uppdrag. Detta har lett till intressanta kopplingar och förskjutningar mellan socialt orienterade reportage, dokumentära projekt, porträttfotografi, reklam och fotobaserad konst.

Hos många dokumentärfotografer har en stark drivkraft varit att berätta om händelser, platser och människor i deras vardag. För vissa är det ett livslångt uppdrag att avslöja och visa upp samhällets orättvisor. För andra är det ett sätt att dela med sig av sina egna erfarenheter och att utveckla den dokumentära fotografien mot mer personliga och konstnärliga projekt.

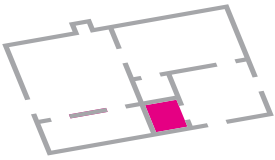
Nan Goldin (född 1953) började fotografera på 1970-talet. Hennes syster hade tagit sitt liv och Goldin var fast besluten att fotografera sina vänner och sin familj så att hon aldrig skulle behöva förlora någon igen. Sedan dess har kameran varit hennes förlängda arm. Hon har fotograferat drogmissbrukare, transvestiter och dragqueens, men inte som en dokumentärfoto-

graf utan som en jämlike, som en av dem. Bilderna är hennes visuella dagbok och som betraktare lär man snabbt känna hennes vänner och deras historier. Goldin är närgången och har med sig sin kamera på fester, på toaletten, i sängen. Även om bilderna har karaktär av snapshots så är det tydligt att kompositionen är mycket medveten. Nan Goldin är som en målare med kamera.

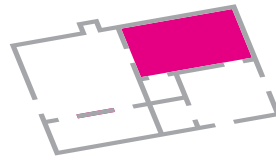
Diskutera! Diskutera etik och moral i förhållande till Nan Goldins bilder. Spelar det någon roll att hon känner dem hon dokumenterar och själv delar det livet? Har det någon betydelse om bilderna är "sanna" eller iscensatta?

Nan Goldin, *Par i säng, Chicago, 1977*
© Nan Goldin

Christer Strömholm, *Gina och Nana, Paris, 1956–64/1981*
© Strömholm/Bildverksamheten Strömholm

Irving Penn, *Kranium, olja och citron, 1993*
© The Irving Penn Foundation

Christer Strömholm

Christer Strömholm (1918–2002) är en stark profil i svensk fotografi. Han började fotografera under 1940-talet. Under 1950- och 60-talen levde han periodvis i Paris. Han gick ut på gatorna med sin kamera och fotograferade de människor han mötte. Detta sätt att arbeta kallas *street photography*. Strömholm fotograferade de som levde i samhällets marginal, de utstötta och annorlunda. Bland annat fotograferade han de transexuella som rörde sig runt Place Blanche.

Fotografera! Uppmuntra eleverna att gå ut och fotografera på stan eller i skolan. Titta på resultaten tillsammans i helklass eller i mindre grupper och diskutera vad ni ser.

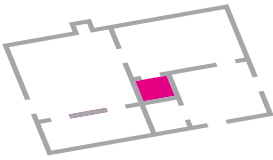
Diskutera! Var går gränserna för vad man får fotografera? Finns det saker, händelser eller personer som man inte borde få fotografera? Vilka fotografier är okej att dela med andra? På exempelvis Facebook läggs det ut en mängd bilder som är tagna utan att den avbildade känner till det. Vad finns det för moraliska gränser?

Undersök! För att utvidga uppgiften kan eleverna undersöka vad det finns för lagar som reglerar bildanvändning på nätet eller hur upphovsrätten fungerar.

Irving Penn

Irving Penn (1917–2009) arbetade alltid i en studio för att kunna ha fullständig kontroll över motiven. Genom åren utvecklade han också en teknisk fulländning i sina fotografier, oavsett om det gällde reklam- och modebilder, stilleben eller porträtt av kända och okända människor. Han var från mitten av 1940-talet knuten till modetidskriften *Vogue* där hans mode- och reklambilder präglades av en ren, avskalad och nästan minimalistisk form. Penn blev en av de ledande modefotograferna. Penns stilleben är ofta både allvarliga och lekfulla. Hans människokranier ser ut att uppsluppet le och skratta och samtidigt påminner de oss om att allt en dag kommer att ta slut.

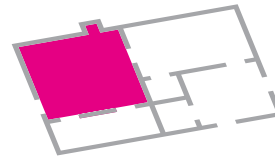
Titta! Be eleverna att ägna några minuter åt att titta på något av Irving Penns fotografier och skriva ner ord som relaterar till verket på något sätt. Det kan vara ord som beskriver det de ser och ord som de fritt associerar till bilden. De kan spalta upp orden i tre kolumner – substantiv, adjektiv och verb. Låt dem läsa upp sina ordlistor och jämföra likheter och skillnader. Alla ser och associerar olika.

Diane Arbus

Diane Arbus (1923–1971) fångar ögonblick då någon sänker garden och visar sig sårbar. Porträtten av samtidens udda och utstötta provocerade och blev startpunkten för en debatt om såväl fotografens som betraktarens moraliska ansvar. Arbus studerade för fotografen Lisette Model och arbetade under 1960-talet för tidskrifter som *Esquire* och *Harper's Bazaar*. Hon fick ett genombrott 1967 med utställningen *New Documents* på Museum of Modern Art i New York tillsammans med fotograferna Lee Friedlander och Gary Winogrand. Hennes stil blev förebilden för en generation fotografer, som kom fram parallellt med utvecklingen av en ny journalistik i USA, och hon har blivit en av efterkrigstidens mest kända fotografer.

Undersök och skriv! Titta på bilden av mannen med den amerikanska flaggen. Diskutera vad knappen med texten *I'm proud* kan betyda. Varifrån kommer mannen, vad kan han tänkas arbeta med? Vilka frågor var de viktigaste i samhället under den här tiden? Låt eleverna skriva en historia utifrån fotografiet där de blandar fakta med fiktion.

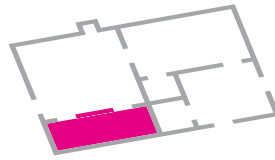
Bildjournalistik

Bildjournalistiken växte fram i en tid då massmedia utvecklades radikalt. Tidningar som *Life*, *Se*, *Berliner Illustrierte Zeitung* och *Vu* beställde fotografier från alla världens hörn. Intresset för reportagefotografien ökade och bildbyråer som Magnum grundades. Den nya småbildskameran, lätt att ta med på resa, bidrog också till den dokumentära stilens utbredning. Under 1930-talet utvecklades en typ av bildspråk som medvetet arbetade med ämnen av social och politisk natur. Efter kriget talade man om den ”humanistiska fotografien”. Journalister och reportagefotografer följdes åt till världens oroshärddar på riskfyllda uppdrag. Henri Cartier-Bresson, Julia Pirotte och Robert Capa kom att präglade vår syn på historiska skeenden som spanska inbördeskriget och det Andra världskriget. Erich Salomon specialiserade sig på maktens korridorer och arbetade redan på 1920-talet med dold kamera. I hans unika bilder från världspolitikens sammanträdesrum möter vi företrädarna för Nationernas Förbund bakom kulisserna.

En utställning som fick stor betydelse var *The Family of Man*. Den visades i 38 länder efter premiären 1955 på Museum of Modern Art i New York, och var del i ett större amerikanskt kulturprogram. *The Family of Man* hävdade fotografiets roll som internationellt språk som kunde förstås av alla oavsett ras, klass eller nationell tillhörighet.

Den dokumentära stilen byggde på att fotografiet uppfattades som objektiv sanningsskildrare. Med Vietnamkriget spreds en allt större skepsis kring reportagefotografien som genre. Man ifrågasatte det faktum att människor i nöd behandlades som objekt utan möjlighet att representera sig själva. Fotografens ansvar som ögonvittne och utnyttjandet av krigets offer började diskuteras.

Diskutera! Be eleverna att föreställa sig att de tillsammans med två vuxna är på resa i land som nyss drabbats av fritt fall i ekonomin. Under en bilresa blir de plötsligt vittne till ett rån. En ung kvinna blir brutalt nedslagen och bestulen på en matkasse. Rånaren är obehärdad. Om de stannar bilen kan de fotografera

händelsen och bilden kan berätta för resten av världen om den desperata situationen i landet. Den kan bli ett konkret bevis för hur krisen drabbar enskilda oskyldiga individer och kan därmed väcka opinion. Om de istället struntar i att fotografera kan de stoppa rånaren från att komma undan med sitt byte och kvinnan skulle få tillbaka den mat hon så väl behöver till sig och sin familj. Hur skulle eleverna hantera den fiktiva situationen? Varför? Finns andra alternativ?

Undersök! Låt eleverna jämföra dagens bildjournalistik och med 1960-talets dito. Vad finns det för likheter och vad finns det för skillnader? Hur har bilden av krig och elände förändrats, om alls?

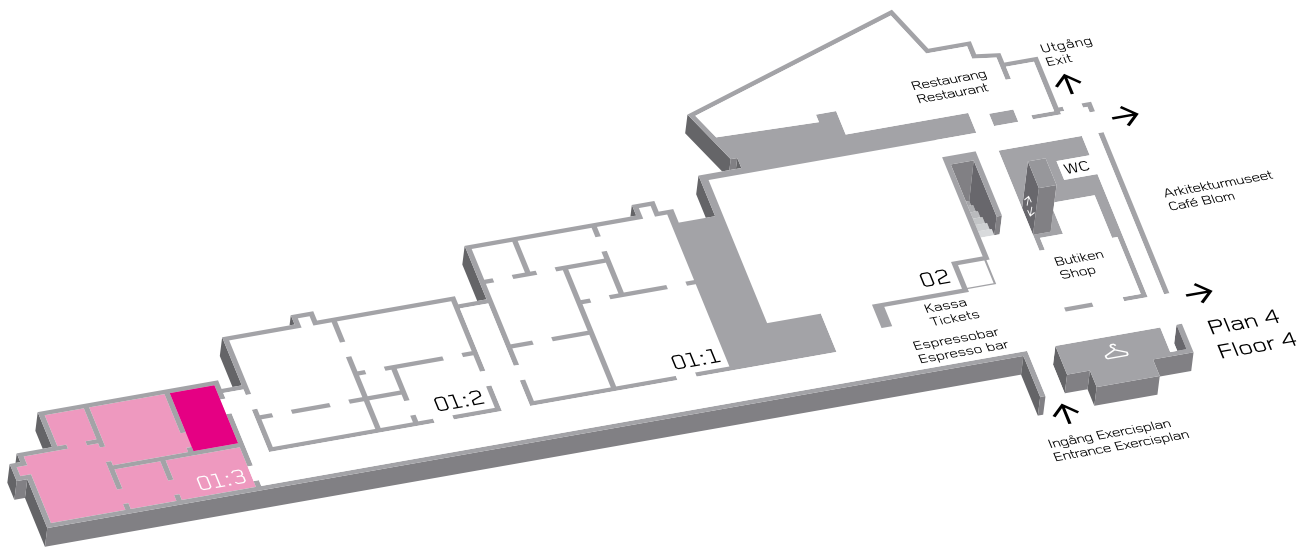
Joel-Peter Witkin, *Ett okänt helgon*, 1987
© Joel-Peter Witkin

Surrealistiskt fotografi

Den fotografiska bilden kom att användas på många olika sätt inom surrealismen. Konstnärer som Brassäi, Henri Cartier-Bresson, André Kertész och Man Ray insåg tidigt fotografiets möjligheter att beskriva drömlika tillstånd och oväntade möten, styrda av slumpen och det undermedvetnas egna processer. Under 1920-talet och in i 1930-talet började fotograferna att tänja på gränserna för det fotografiska mediet. De experimenterade med oväntade motiv, flygperspektiv, diagonaler och svåra ljusförhållanden. Inom exempelvis futurismen, Bauhausskolan, den ryska konstruktivismen, dadaismen och surrealismen intresserade man sig för dessa experiment och för fotografins historia. Surrealisterna ”upptäckte” exempelvis fotografen Eugène Atget och lyfte fram och använde hans dokumentation av det gamla Paris. Även under 1900-talets senare del har många fotografer arbetat i den surrealistiska traditionen, exempelvis Ralph Gibson, Ulf Sjöstedt och Joel-Peter Witkin.

Skapa! Låt eleverna göra egna surrealistiska montage, antingen i form av collage där de använder sig av veckotidningars bilder eller utifrån egna fotografier som de bearbetar i exempelvis Photoshop.

EN ANNAN HISTORIA: SKRIVET I LJUS (1840–1930)

August Sander

August Sander (1876–1964) inledde på 1910-talet det stora projektet *Menschen des 20. Jahrhunderts* (Människor i det 20:e århundradet). Människor ur olika yrkesgrupper och samhällsskikt dokumenterades systematiskt, och Sander utvecklade en teori om människans funktion i det moderna samhällsbygget. Bönder och farmare var basen, följda av skickliga yrkesmän såsom soldater, bagare och advokater. Nästa grupp utgjordes av konstnärer, musiker, poeter och revolutionärer. De svartvita porträtten visar ett tvärsnitt av det tyska samhället under 1900-talets första hälft. Under 1930-talet tvingade Nazi-regimen Sander att avbryta sitt arbete, eftersom porträtten inte visade den rätta ariska människotypen. Serien omfattar över 600 bilder och publicerades först på 1980-talet i bokform. August Sander ingår i det man brukar kalla för den nysakliga riktningen, som strävade efter ett okonstlat, ”rakt-upp-och-ner-fotografi”. Den nysakliga riktningen kom att bli idealet för många reportagefotografer.

Undersök nationalsocialismens framväxt i Tyskland under det tidiga 1900-talet. Diskutera avgörande händelser på vägen mot det andra världskriget.

Fundera över vilka yrkesgrupper som är framträ-

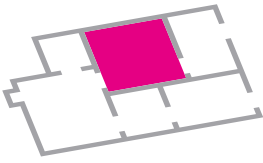
dande i dagens samhälle. Skulle man kunna skapa olika grupperingar motsvarande Sanders i dagens Sverige, och hur skulle de i så fall se ut?

August Sander, *Sekreterare vid radion i Västtyskland, Köln (III)*, 1931/ca 1975

© August Sander/BUS 2011

Henry B. Goodwin, *Greta Garbo*, 1926

Piktorialismen

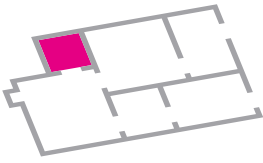
Piktorialismen, eller ”konstnärstiden”, som denna fotografiska stil också kallades, sträckte sig huvudsakligen från 1800-talets slut fram till första världskriget. Piktorialismen hämtade inspiration från impressionismen, symbolismen och naturalismen och frågor kring det optiska och bildmässiga hamnade i fokus. Piktorialisterna arbetade med olika metoder och tekniker för att skapa bildens själva uttryck direkt på fotopapperet istället för i kameran. Piktorialismen blev den första internationella strömningen av konstfotografi och hade många framstående utövare runt om i Europa och USA. Det bildades fotoklubbar som propagerade för den nya fotokonsten. Den mest kända är The Photo-Secession i New York, med sina berömda medlemmar Alfred Stieglitz och Edward Steichen. I Sverige märks Ferdinand Flodin, Gösta Hübinette och Ture Sellman. Men det är Henry B. Goodwin som intar en särställning inom piktorialismen. Han blev känd för sina uttrycksfulla konstnärsporträtt och mjuka, rökiga stockholmsbilder. Det mest vågade och intressanta i Goodwins produktion hittar man bland hans nakenstudier.

Ta reda på mer om den legendariska aktrisen Greta Garbo. Vad var det som gjorde henne så omtalad? Vad spelade hon i för filmer? Se en film eller ett film-

klipp med Garbo. På YouTube finns en rad olika filmsekvenser att välja bland.

Diskutera hur uppfattningen av Greta Garbo skulle förändras om Henry B. Goodwins fotografi hade haft perfekt skärpa.

Experimentera med egna ”konstnärliga” fotografier där ni leker med olika effekter i något bildbehandlingsprogram.

Julia Margaret Cameron, *Bergnymfen, Ljuva frihet*, 1866

Julia Margaret Cameron

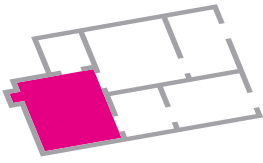
Julia Margaret Cameron (1815–1879) var 48 år när hon fick en kamera av sin dotter och började sin bana som fotograf. Hon bodde på Isle of Wight och under drygt tio år porträtterade hon mer eller mindre kända engelska personligheter. Hon fotograferade även iscensatta historiska teman, men det är porträtten som gjort henne till en av de mest betydelsefulla fotografpionjärerna. Hon experimenterade tekniskt för att åstadkomma porträtt som skulle uttrycka både utsidan och insidan av den avbildade. Cameron förverkligade idén om fotografi som konst. När Julia Margaret Cameron 1875 flyttade med sin familj till Ceylon – dagens Sri Lanka – slutade hon att arbeta med fotografi.

Ta reda på mer om Ceylons historia. Idag heter ön Sri Lanka och är ett populärt semester mål, men ön har en blodig historia. Vilket Ceylon möttes Julia Margaret Cameron av, och vilket Sri Lanka skulle hon möta om hon kunde resa dit idag? Skriv en fiktiv berättelse om Ceylon med denna legendariska fotograf i huvudrollen!

Diskutera hur någon känd person skulle kunna tänkas avbildas om den ville förmedla även sina inre kvaliteter. En känslig individ, modig, kaxig eller över-

jordiskt lycklig, utan att för den skull åstadkomma en karikatyr. Låt någon ta på sig rollen som fotograf och någon annan som modell, och be dem att i samspel arbeta fram ett "själsligt porträtt."

Carleton E. Watkins, *Vy från flod – Cathedral Rocks*, 1861

Landskap, natur och arkitektur

Landskap, natur och arkitektur var typiska ämnen för de tidiga fotografierna. Bilderna fungerade som minnen från egna resor och en möjlighet för andra att få en glimt av spännande platser, länder och folkslag. I och med den ökande turismen efterfrågades minnesbilder av berömda monument och dessa bilder blev en inkomstkälla för många fotografer.

Den svenske fotografen Guillaume Berggren var verksam i Konstantinopel – idag Istanbul – och fotograferade under 1880-talet både områdets mest kända platser och dess bakgator. Även den amerikanska västern intresserade många fotografer. Carleton E. Watkins dokumenterade i stora fotografier Yosemite Valley under mitten av 1800-talet. Han fångade en sublim känsla och storslagna, orörda vidder. Ansel Adams var influerad av detta tidiga landskapsfotografi och fortsatte i den traditionen under 1940-talet och framåt.

Från 1899 och under nästan trettio år dokumenterade Edward S. Curtis den nordamerikanska befolkningen och deras försvinnande kultur, land och traditioner. Projektet var ambitiöst, men har kritiserats för en överdriven idealisering. Exempelvis vet man idag att vissa föremål som förknippades med

modernitet redigerades bort ur bilderna, så att den indianska kulturen skulle uppfattas som mer genuin.

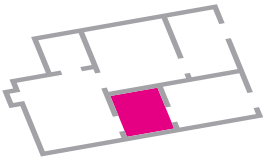
Tom Hunters serie *Life and Death in Hackney* (1999–2001) undersöker det urbana landskapet och spåren av industrialismen. Hans iscensatta fotografier refererar till prerafaeliternas engagemang i sin tids stora frågor i samband med industrialiseringen. Under 1800-talets senare hälft initierades flera stora topografiska fotoexpeditioner som dokumenterade miljöer som var på väg att försvinna. Hundra år senare är det industrialismen som försvinner.

Dokumentera de landskap som omger er som om ni vore turister.

Tom Hunters fotografier refererar till prerafaeliternas konst. **Undersök** vilka prerafaeliterna var och hur de förhöll sig till industrialismen. Leta information på nätet eller på biblioteket.

Diskutera kritiken mot Edward S. Curtis idealiserade bilder. Han ville visa omvärlden den fantastiska indianska kulturen som höll på att försvinna. För att skapa bilder som kändes autentiska och intressanta kunde han ibland redigera bilderna i efterhand, eller iscensätta händelser som inte var helt historiskt korrekta. Läs mer på nätet! Gjorde han rätt eller fel?

Ta reda på mer om turismens historia. När började vi människor turista egentligen, och hur har turismen utvecklats sedan dess? Vad får turismen för globala konsekvenser? Diskutera både de positiva och negativa och negativa aspekterna.

Eadweard Muybridge, *Djur i rörelse*, Plåt 616,
ur serien *Djur i rörelse*, 1887

Fotografiska experiment

Utvecklingen av fotografiska tekniker ledde till olika typer av experiment och dokumentationer av händelser och märkliga fenomen. I det här rummet presenteras bland annat stereoskopfotografier, röntgenbilder, flygbilder och exempel på tidiga färgbilder – så kallade autokromer – samt Moderna Museets äldsta fotografier från tidigt 1840-tal, gjorda av William Henry Fox Talbot.

Eadweard Muybridges berömda rörelsestudier publicerades första gången i portfolien *Animal Locomotion* (1872–85). Genom att installera flera kameror på rad kunde Muybridge bland annat avslöja att en hästs alla fyra hovar faktiskt är i luften under en kort stund när den galopperar.

Roger Fenton var en av de första fotojournalisterna. Han följde den engelska armén under Krimkriget (1853–56). Uppdraget var att skicka hem tilltalande bilder av vilande soldater, landskapet och den militära utrustningen – inte av krigets fasor.

The Two Ways of Life (1857) är ett negativmontage bestående av ett trettiotal exponeringar sammanfogade till en komposition, uppbyggd som en allegori där en fader instruerar sina två söner om livets två vägar. Bilden gjorde svenskfödde Oscar Gustave

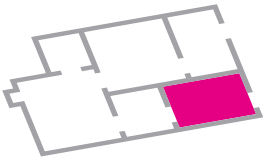
Rejlander internationellt känd och den gjordes i flera versioner. På 1860-talet började Rejlander arbeta med en serie studier av fattiga människor och han fick också uppdraget att illustrera Charles Darwins bok *The Expressions of the Emotions in Man and Animals* (1872).

Nils Strindberg var fotograf på Salomon August Andrées expedition till Nordpolen i luftballong år 1897. Expeditionen slutade med katastrof och alla ombord omkom. Trettio år senare hittade man de döda kropparna, men även Strindbergs kamera. John Hertzberg lyckades framkalla de exponerade filmerna och sedan framställa ett femtiotal fotografier, något som måste beskrivas som en fototeknisk bragd.

Undersök vem Charles Darwin var och vad som är huvuddragen i hans teorier.

Jämför Fentons fotografier från Krimkriget med Robert Capas bilder från krigsskådeplatser i bildjournalistikrummet i block 2, Se världen!.

Diskutera vad som händer med våra poler idag. Vad skulle du vilja dokumentera med en kamera om du följde med en expedition till Nordpolen idag, och varför?

Rosalie Sjöman, *Dottern Alma Sjöman*, ca 1875

Porträttfotografi

Bland fotografins pionjärer och första utövare var porträttet ett av de vanligaste motiven. I Moderna Museets samling finns exempelvis Robert Adamsons och David Octavius Hills porträtt från Edinburgh i mitten av 1800-talet, samt exempel på Félix Tournachon Nadars berömda porträtt av franska författare och skådespelare.

Fotografen fick sitt genombrott i Frankrike 1839 när Louis Jacques Mandé Daguerre utvecklade den fotografiska teknik som kom att kallas daguerrotypi. Redan 1840 fanns Daguerres handbok utgiven på sex olika språk. Johan Wilhelm Bergström blev Sveriges främste daguerrotypist och han lämnade efter sig både porträtt och bilder från den egna trädgården. Daguerrotypin gav knivskarpa bilder och fick på så sätt betydelse för porträttkonsten, men den kunde inte mångfaldigas. Varje bild var unik och visade motivet spegelvänt.

Vid samma tid experimenterade William Henry Fox Talbot i England med olika lösningar av silversalter på papper. I minnen av 1830-talet lyckades han få fram en negativ bild på ett ljuskänsligt papper i kameran och hade därmed uppfunnit negativet (kalotypin) – det som skulle visa sig vara framtiden och grunden

för utvecklingen av det fotografiska mediet.

Fotografen utvecklades snabbt från att ha varit något exklusivt till att bli en alltmer vanligt förekommande teknik. Det populära visitkortsporträttet introducerades i mitten av 1850-talet. Carl Jacob Malmbergs två visitkortsalbum ger en inblick i dåtidens klädmode, yrken och porträttstil. Dåtidens bildmarknad bestod dels av berömda personers visitkort, som såldes i massupplaga, och dels av visitkort för privatpersoner, vilka beställdes och användes för eget bruk.

Att vara porträttfotograf med egen studio blev tidigt ett kvinnoyrke och exempel på framträdande fotografer i Stockholm var Rosalie Sjöman och Bertha Valerius.

Fundera på hur vi använder visitkort idag, jämfört med hur de användes på 1800-talet. Finns det något som har ersatt de äldre visitkortens funktion i vårt samhälle idag?

Konstruera en enkel camera obscura i klassrummet! Instruktioner och tips finns att hämta på nätet.

Tala engelska! Vem var Rosalie Sjöman? Ta reda på mer om en av svensk fotografis kvinnliga pionjärer och berätta historien om hennes liv för en tänkt engelsk åhörare!

